

Posudek disertační práce:

Dagmar Dreslerová: Přírodní prostředí a pravěké zemědělské společnosti (na území Čech)

332 str. textu, 12 str. barevných příloh.

Autorka předkládá práci na téma přírodního prostředí v českém pravěku, kterému se již téměř dvacet let sama věnuje a ke kterému přešla od proklamované krajinné archeologie na počátku devadesátých let minulého století.

V historickém přehledu bádání ukazuje, jak se vztah k tomuto tématu vyvíjel v české archeologii počínaje první rozsáhlejší studií J. Rulfa, která byla ještě regionálně i chronologicky omezena. Autorka si toto téma vymezuje na zemědělský pravěk až po raný středověk, a to v rámci celých Čech. Jako klasické práce uvádí studie J. Bouzka, kterými se inspirovala ve smyslu přijímání přírodního prostředí jako podmínky života pravěké společnosti, na rozdíl od pojetí jiných autorů, kteří bezprostřední působení přírodního prostředí spíše odmítají (str. 47).

Vítaná je proto kapitola, v níž autorka definuje environmentální archeologii a podává vyčerpávající přehled cizí i české literatury. Tento přehled je však orientován jen na pozice jednotlivých přírodovědných oborů a jejich vztah k archeologickému bádání. Pozice archeologů je definována jako různý způsob přijímání výsledků přírodovědných oborů a jejich problematiky. Příroda, která představuje buďto jen determinant aktivit, nebo místo exploatace anebo pouhé pozadí činnosti člověka (str. 5) je v nich mnohostranně studována a její parametry jsou konfrontovány s pravěkým osídlením. Autorka sama se staví implicitně na pozici archeologa, který je ochoten „... do těchto disciplín hlouběji proniknout a podrobit jejich výsledky kritickému rozboru...“ (str. 1). Následující text práce má potom dokládat, jak se jí toto předsevzetí podařilo naplnit.

Na tomto místě považuji za vhodné podotknout, že relace environmentálních věd a archeologie má nutně dvě dvojí rozměry. První představuje vztah přírodovědných oborů k otázkám archeologie, který autorka plně respektuje a jednoznačně se s ním ztotožňuje. Tato relace představuje však i druhý rozměr, jímž je vnímání pravěkých společností environmentálních situací, ve kterých se jejich život odehrává. Očekávali bychom proto, že se autorka bude tímto druhým aspektem zabývat rovnocenně, ne-li přednostně, jak to vyplývá z její oborové specializace. Podobně jako v prvním případě i v tomto druhém existuje řada prací především antropologických, které se vztahem k přírodnímu prostředí z pohledu společnosti zabývají. Třeba by se autorka mohla inspirovat některou z nich (Ingold 2000).

V práci můžeme rozlišit dvě části. První převážně referuje o nejnovějších výsledcích různých disciplín, a komentuje jejich dosah pro archeologické situace. Jsou to především klimatologie, biologie, geomorfologie a pedologie. V návaznosti na část speciálních oborů a v určitém syntetickém pohledu řeší potom způsoby zemědělského hospodaření, jak se v pravěku projevovaly a měnily. Klimatologii považuje oprávněně za určující prvek přírodního prostředí. Podává souhrnný přehled nejnovějších dat, a to jak podrobných měření z různých situací a regionů, tak i systémového klimatického modelu. Tato data dokládají velkou proměnlivost dosti úzce vázanou na vymezené regiony, ale přesto není jejich kvantita dostatečná, aby bylo možno hodnotit jednoznačně jejich podíl na vývoji pravěké společnosti. Přes velký pokrok v posledních letech v této oblasti zůstává tedy autorka značně skeptická, aniž by se ale stavěla na nějakou rozhodující pozici v kauzálních souvislostech mezi klimatem a pravěkým vývojem. Přitom dospívá, i když jakoby mimochodem, k důležité tézi, že

v průběhu proměnlivých pravěkých společností a hospodářských strategií docházelo k různým adaptačním postupům (str. 54), někdy zcela nezávisle na přírodních podmínkách.

Ještě před zkoumáním různých forem zemědělství věnuje autorka značnou pozornost rekonstrukci porostu na základě pylových analýz a především využívání lesů a hospodaření v nich. Tato část je také z části referativní, i když se více projevuje snaha o vlastní interpretace. Zabývá se v naší literatuře vůbec poprvé podrobněji různými technikami využívání lesa. Důležitým poznatkem zůstává konstatování, že v našich podmínkách nedocházelo v pravěku ke skutečnému odlesňování, jako v jiných zemích.

V kapitole o zemědělství se věnuje především shrnutí dosavadní poznatků z archeobotaniky. Podává přehled u nás pěstovaných druhů rostlin a sumarizuje jejich výskyt v jednotlivých časových obdobích. Dospěla k formulaci určitého modelového vývojového trendu, který dovoluje formulovat rámcově tři etapy pěstování zemědělských plodin (str. 127). Zde však postrádáme podrobnější analýzu o plevelech doprovázejících zemědělské plodiny (str. 131), jejichž složení se ukazuje jako rozhodující pro stanovení typu hospodaření, jak ukazují některé paleobotanické práce (Bogaard 2004). Tyto údaje doplňuje jen rámcově o skladbu chovatelských druhů zvířat. Její kapitolu o pedologii je možno spíše považovat jen za exkurz, protože zde se setkáváme převážně s referátem o výsledcích bakalářské práce Š. Poništiaka.

Ve druhé části, kterou lze označit jako aplikační, se zabývá rozšířením pravěkého osídlení v jednotlivých obdobích, a to ve vztahu ke klimatickým a geografickým faktorům, a na závěr i mezi jednotlivými časovými úseky, které mají dokumentovat kontinuitu pravěkého osídlení v českém území. Autorka dospěla k dalšímu důležitému poznatku, který ukazuje, že řada geografických faktorů, které se staly módní složkou řady prací aplikujících programy GIS (nadmořská výška, teploty, srážky a půdy), spolu tak těsně korelují, že nemohou samy vysvětlovat přirozenou variabilitu prostředí (str. 179). Rezignovala proto i na jejich vícerozměrnou analýzu. Pro zobrazení pravěkých lokalit proto využila jen syntetické mapy klimatické regionalizace Čech. Ta zahrnuje jak informace o teplotách tak i o srážkách a může být jistým podkladem pro posouzení vztahu osídlení k hlavním podmínkám zemědělského hospodaření. V příloze 1 prezentuje na tomto podkladě rozložení lokalit z jednotlivých pravěkých období. Na ně navazuje zobrazením hustoty osídlení a navazujícího osídlení v časově následných obdobích (přílohy 2 a 3).

K zobrazení situací v jednotlivých pravěkých období se opírá o informace obsažené v ADC Archeologického ústavu, které oprostila od některých formálních nedostatků. Přesto zůstává tato databáze co do informační hodnoty daleko za technicky mnohem dokonalejšími informacemi, které dnes poskytují přírodovědné obory. To je také zřejmě příčinou, že výsledné závěry o způsobu hospodaření, vztahu osídlení k přírodním faktorům a kontinuitě osídlení jsou dosti omezené. Většinou dospívá k variantám definování tří okruhů, které zahrnují období neolitu až eneolitu, eneolitu až starší doby bronzové a mladší fáze únětické kultury až doby římské a doby stěhování národů (str. 196).

Z celkových zobrazení dospěla opět k důležitému poznatku o periodických nárůstech osídlení a jeho kolísání ve směru západ-východ a severovýchod-jihozápad (str. 179), který ale podrobněji nevysvětlila. Připouští ovšem, že se může jednat o příčiny spíše kulturní a společenské než přírodní (str. 198). Pokud tento zajímavý jev je skutečným projevem vyplývajícím z dat a nikoliv jen zdánlivým pohybem, který je způsoben nekvalitou archeologických informací, jednalo by se o zatím zcela nový poznatek. Je nutno si uvědomit, že informace z ADC, představují určitou kumulativní reprezentaci osídlení, o jejímž

konkrétním rozsahu prostorovém i časovém v detailu nic nevíme. Nejlépe je to vidět na zobrazení neolitických kultur, kde jednotlivá sídliště nebo lokalit určitě nejsou současné a celkovou hustotu by bylo nutno dělit nejméně deseti nebo i větším koeficientem. Totéž platí o rozsahu sídlišť, z nichž většina jsou malé lokality, velkých je jen omezené množství. Podobně to může platit i v jiných obdobích. O nějakém lokálně omezeném shlukování sídlišť, nebo vytváření hierarchie v osídlení autorka neuvažuje.

Hodnotíme-li přínosy předkládané práce z pohledu vlastního programu autorky, můžeme konstatovat, že se jí podařilo:

1) Skutečně velmi hluboko proniknout do různých přírodovědných disciplín, v tomto bodě je jí nutno přiznat úspěšné splnění vlastního předsevzetí a značnou osobní angažovanost v tomto směru studia;

2) V omezené míře kriticky posoudit pokrok v těchto disciplínách z posledních patnácti let. Tento pokrok, jak můžeme z přínosu práce posoudit je obrovský, díky nasazení nových metod a úsilí velkého množství nových badatelů u nás i v zahraničí. Autorka prokazuje osobní začlenění od této široké badatelské komunity.

3) Přesto se zdá, že se nakonec ve své vlastní aplikaci přírodovědných dat na vývoj českého pravěkého osídlení jakoby vrátila zpět k pojetí přírodních podmínek jen jako pozadí nebo ozdobné kulisy tohoto osídlení. V tomto bodě ukázala na současné hranice studia přírodního prostředí z pozice archeologie, která zdaleka nepřinesla v poslední době srovnatelný pokrok v modelování a pochopení dynamiky pravěkého osídlení.

Závěrem je možno konstatovat, že autorka splnila zadané téma s velkým nasazením a shrnula ve své disertaci množství nových poznatků. Její výsledky jsou pro archeologii nesporně velmi přínosné. Proto doporučuji práci k dalšímu postupu při obhajobě.

V Praze, dne 17. 5. 2011.

Doc. PhDr. Ivan Pavlů, DrSc.

Literatura:

Bogaard, A. 2004: Neolithic Farming in Central Europe. London.

Ingold, T. 2000: The Perception of the Environment, London.